

ANGELA MERKEL
VAPPAUS

TAMMI

ANGELA MERKEL
JA
BEATE BAUMANN

VAPPAUS

Muistelmat 1954–2021

Suomentaneet
Tähti Schmidt, Kari Koski
ja Kirsimarja Tielinen

TAMMI

HELSINKI

Saksankielinen alkuteos:

Freiheit. Erinnerungen 1954–2021 by Angela Merkel with Beate Baumann

© 2024, Verlag Kiepenheuer & Witsch, Köln

Alle Rechte vorbehalten

Suomenkielinen laitos: © Tähti Schmidt, Kari Koski,

Kirsimarja Tiellinen ja Tammi 2024

Kuvaliite: Visual Experts – Interfoto, München

Kannen suunnittelu: Barbara Thoben, Köln

Kannen valokuva: © Urban Zintel

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.

ISBN 978-952-04-5690-0

Painettu EU:ssa

Sisällys

ESIPUHE

II

ENSIMMÄINEN OSA

”En syntynyt kansleriksi”

17. heinäkuuta 1954 – 9. marraskuuta 1989

Onnellinen lapsuus

17

Quitow 17 | Der Waldhof 23 | Painajainen 30 |
Goetheschule 33 | Loma 44 | Prahan kevät 46 |
Hermann-Matern-Schule 49

Kohti uutta

61

Fysiikan opinnot 61 | Huolettomuus 65 |
Sointivärejä ja kultapölyä 68 | Diplomi 72 | Ilmenau 74

DDR:n tiedeakatemiassa

79

Nopeusvakiot 79 | FDJ ja marxismi-leninismi 86 |
Marienstraße 88 | Templiner Straße 91 |
Kansainväliset yhteydet 93 | Yhteiskunnallisia pohdintoja 96 |
Talonmistaja 100 | Länsimatkat 103

TOINEN OSA

Demokraattinen murros

10. marraskuuta 1989 – 2. joulukuuta 1990

Oikeus ja yksi mieli, vapaus ja isänmaa 113

Sekavia tunteita 113 | Ensiaskleet politiikassa 117 |
Vaiheikas vaalikampanja 128 | Kitkaa ja kahnauksia 142 |
Diplomatian tähtihetki 147

Omilla jaloilla 150

Hampaita kiristellen 150 | Ykkösääniehdokkaanne 152

KOLMAS OSA

Vapaus ja vastuu

3. joulukuuta 1990 – 21. marraskuuta 2005

Idän jälleenrakentaminen 163

Kiirastorstai 163 | Onni onnettomuudessa 171 | Naapuri 177 |
Kansalaisvastaanotto 183 | Kukoistavat näkymät? 187 |
Ei vihalle ja väkivallalle 191

Tasa-arvo 196

Feministi? 196 | Niskajumi 206

Kestävä kehitys 213

Energiapolitiikan umpikuja 213 | Ulkopoliitikko 224 |
Hengissä selviämisen hinta 234

Miksi CDU? 239

Puolueen puheenjohtaja 239 |
Huipulla tuulee: kamppailu auktoriteetista 252 |
Liittopäiväryhmän puheenjohtaja 259 | Ennenaikaiset vaalit 268 |
Pidetään jalat maassa 276

NELJÄS OSA

Saksan palvelija (I)

22. marraskuuta 2005 – 4. syyskuuta 2015

Ensimmäinen 287

Tiistai 22. marraskuuta 2005 287 |
Pariisi, Bryssel, Lontoo, Berliini, Düsseldorf ja Hampuri 295 |
Lisää vapautta 300 | Kurssin määrittely 305 | Varsova 313 |
Eurooppa-neuvosto 316 |
”Oi minne, minne loittonitte, päivät?” 317

Kesäsatu 336

Uusia tuulia 336 | Kolmas sija 339

G8-emäntä rantatuolissa 342

Lounaalla George W. Bushin kanssa 342 |
Kahdeksikon neuvottelut 351 | Putinin odottelua 354

Finanssikriisi 360

Pankkikriisi oopperassa 360 |
Maailmanlaajuinen myllerrys 366 | Säästöjen turvaaminen 370 |
Pelastuspaketti 372 | Työpaikat 376 | G20 381

Eurokriisi 384

Toiveiden hallitus 384 | Solvay-kirjasto 388 | Tie Ithakaan 394 |
Jos euro kaatuu, kaatuu koko Eurooppa 398 |
Ihmeasetta etsimässä 404 | Veitsen terällä 410

Georgia ja Ukrainako Natoon? 418

Hyökkäys Ukrainaan 418 |
Naton Bukarestin-huippukokous 420

Ukrainan itsemääräämisoikeus ja rauha 436

Itäinen kumppanuus 436 | Maidanin mielenosoitukset 441 |
Krimin liittäminen Venäjään 444 | Normandia-ryhmä 447
Petro Porošenkon rauhansuunnitelma 451 |
Minskin neuvottelumaraton 454 | Kylmän sodan henkäys 465

”Me pystymme tähän” 468

Euroopan porteilla 468 | Kesän lehdistötilaisuus 475 |
Ratkaisu 479

VIIDES OSA

Saksan palvelija (II)

5. syyskuuta 2015 – 8. joulukuuta 2021

Ystävälliset kasvot 487

”Sitten tämä ei ole minun maani” 487 | Vastausten etsintää 493 |
Islamistinen terrorismi Saksassa 507 | Epäluuloja ja luottamusta 512 |
Uudelleen ehdolle? 519

Verkostoitunut maailma – merimiessolmu 525

Karttapallo, kartta ja suvaitsevaisuus 525 | Brexit 529
Uusia liittoutumia 534 | Vapaakauppasopimukset 536 |
Pariisin sopimus 541 | Afrikan kumppanuusohjelmat 545 |
Maailmanmahdit Intia ja Kiina 551 |
Donald Trump 559 | Hampurin G20-kokous 563

Ilmasto ja energia 568

Painajainen ja sen seuraukset 568 | Maakaasu 576 |
Varovaisuusperiaate 582

Puolustusvoimat tositoimissa	586
Afganistan 586 Libya 596 Asevelvollisuus 600 Länsi-Balkan 603	
Israel	607
Adenauerin jalanjäljillä 607 Valtionetu 616	
Kairos	622
”Astu alas” 622 Ero CDU:n puheenjohtajuudesta 629	
Pandemia	632
Demokratia koetuksella 632 Toiveita ja pettymyksiä 650 Euroopan tulikoe 653 Uutta maaperää 656 Maailmanpolitiikkaa pandemian varjossa 660 Iltasoitto 670	
Jälkisanat	675
Kiitokset	678
Toimituksellinen huomautus	680
Lyhenteet	681
Kuvalähteet	689
Henkilöhakemisto	690

ESIPUHE

Tämä kirja kertoo tarinan, jollaista ei enää toista kertaa tule vastaan; näin on jo senkin vuoksi, että valtiota, jossa elin elämäni 35 ensimmäistä vuotta, ei vuodesta 1990 eteenpäin ole ollut olemassa. Jos tarinaa olisi tarjottu kustantamoille puhtaasti fiktiivisenä romaanina, se olisi hylätty, sanoi eräs mies minulle vuoden 2022 alussa, muutama viikko sen jälkeen, kun olin jättänyt tehtäväni liittokanslerina. Keskustelukumppanillani oli kokemusta näistä asioista, ja päätökseni kirjoittaa tämä kirja ilahdutti häntä juuri tarinan itsensä vuoksi. Tarinan, joka on yhtä uskomaton kuin tosikin. Ymmärsin, että sen kertomisella, suuntaviivojen hahmottamisella, punaisen langan löytämisellä ja johtoajatusten nimeämisellä voisi olla merkitystä myös tulevaisuuden kannalta.

Kului kauan ennen kuin saatoin kuvitellakaan kirjoittavani tällaista kirjaa. Mieleni alkoi muuttua ensimmäisen kerran vuonna 2015, ainakin hieman. Samana vuonna, syyskuun 4. ja 5. päivän välisenä yönä, olin tehnyt päätöksen olla käännättämättä Unkarista saapuvia pakolaisia Saksan Itävallan-vastaiselta rajalta. Tuon ratkaisun ja etenkin sen seuraukset koin eräänlaisena käännekohtana kanslerinuralani. Oli aika ennen sitä ja aika sen jälkeen. Tuolloin kypsyi päätös, että jonain päivänä, sitten kun en enää olisi liittokansleri, kertoisin tapahtumien kulun, ratkaisuni motiivit ja siihen liittyvän käsitykseni Euroopasta ja globalisaatiosta, ja että tekisin sen sellaisessa muodossa, johon vain kirja antaa mahdollisuuden. En halunnut vastaisuudessa jättää kuvailua ja tulkintojen tekemistä pelkästään muiden vastuulle.

Vielä olin kuitenkin virassa. Seurasivat vuoden 2017 liittopäivävaalit ja neljäs virkakauteni. Viimeisten kahden vuoden aikana kaikkea toimintaa hallitsi koronaviruspandemian tukahduttaminen. Pande-

mia oli, kuten olen julkisuudessa moneen otteeseen sanonut, varsinainen koettelemus demokratialle niin henkilökohtaisella, kansallisella ja eurooppalaisella tasolla kuin globaalistikin. Samalla se antoi myös sysäyksen laajentaa näkökenttää: päätin, että kirjoittaisin muustakin kuin vain pakolaispolitiikasta. Jos kerran hommaan ryhdytään, niin tehdään se sitten perinpohjaisesti, sanoin itselleni; ja jos, niin sitten yhdessä Beate Baumannin kanssa. Hän on ollut neuvonantajani vuodesta 1992 saakka ja päässyt siten seuraamaan tapahtumia lähi-etäisyydeltä.

Jätin tehtäväni liittokanslerina 8. joulukuuta 2021. Kuten joitakin päiviä aikaisemmin Saksan armeijan perinteisen, läksiäisiini liittyneen iltasoittotilaisuuden yhteydessä olin sanonut, luovutin virkani kuudentoista vuoden jälkeen iloisin sydämin. Loppuaikoina olin oikein odottanut, että tuo päivä koittaisi. Olihan sitä jo piisannut. Nyt oli aika pitää tauko, levätä joitakin kuukausia, jättää politiikan hengästyttävä tahti taakse ja ruveta alkukesästä 2022 vähitellen ja tunnustellen elämään uutta elämää, joka olisi elämää julkisuudessa muttei kuitenkaan enää aktiivisessa politiikassa; oli aika löytää sopiva rytmi julkisille esiintymisille, ja oli aika kirjoittaa tämä kirja. Sellainen oli suunnitelmani.

Sitten tuli helmikuun 24. päivä vuonna 2022, Venäjän hyökkäys Ukrainaan. Heti oli aivan selvää, ettei tätä kirjaa mitenkään voisi kirjoittaa niin kuin mitään ei olisi tapahtunut. Jo Jugoslavian sodat 1990-luvun alussa olivat järisittäneet Eurooppaa. Mutta Venäjän hyökkäys Ukrainaan asetti paljon suuremman joukon asioita kyseenalaiseksi. Hyökkäys rikkoi kansainvälistä oikeutta ja järkytti toisen maailmansodan jälkeen luotua, valtioiden alueelliseen koskemattomuuteen ja suvereniteettiin perustuvaa rauhanjärjestystä Euroopassa. Seurasi syvä pettymys. Myös siitä aion kirjoittaa. Mutta tämä ei ole kirja Venäjästä ja Ukrainasta. Se olisi kokonaan oma kirjansa.

Minä sen sijaan haluan kertoa kahden elämäni tarinat: elämäni diktatuurissa vuoteen 1990 saakka, ja elämäni demokratiassa vuodesta 1990 eteenpäin. Kun ensimmäiset lukijani pitävät tätä kirjaa käsissään,

nuo kaksi elämää ovat suunnilleen yhtä pitkät. Kaksi kertaa 35 vuotta. Tosiasiassa kyse ei tietenkään ole kahdesta eri elämästä. Tosiasiassa kyse on yhdestä ja samasta elämästä, eikä sen toista puoliskoa voi ymmärtää tuntematta ensimmäistä.

Miten siinä oikein kävi niin, että elämänsä 35 ensimmäistä vuotta DDR:ssä elänyt nainen saattoi päästä vaikutusvaltaisimpaan virkaan, joka Saksan liittotasavallalla on tarjota, ja pysyä tuossa virassa kuusitoista vuotta? Nainen, joka lopulta jätti tehtävät joutumatta eroamaan yhdenkään virkakautensa aikana tai luopumaan virastaan vaalit hävittyään? Millaista oli varttua papin tyttärenä DDR:ssä ja elää, opiskella ja työskennellä diktatuurin asettamissa olosuhteissa? Miltä tuntui kokea valtion romahtaminen – ja olla yhtäkkiä vapaa? Kaikesta tästä haluan kertoa.

Kuvaukseni on tietenkin erittäin subjektiivista. Samalla olen kuitenkin pyrkinyt harjoittamaan rehellistä itsetutkistelua. Haluan nimetä asioita, jotka nyttemmin tuntuvat vääriltä, ja puolustaa sitä, mitä pidän oikeana. Eikä kirja silti ole mikään aukoton raportti. Kaikkia, jotka kenties itse odottavat tai joiden odotetaan tulevan mainituiksi, ei välttämättä löydy kirjani sivuilta. Pyydän jo tässä kohta suhtautumaan tähän seikkaan myönteisesti. Tavoitteenani on asettaa painopisteitä, joiden avulla pyrin taltuttamaan materiaalin huiman määrän ja tekemään ymmärrettäväksi sen, miten politiikka toimii, millaisia lainalaisuuksia ja mekanismeja on olemassa – ja mikä minua on ohjannut.

Politiikka ei ole mitään ylikuonnollista. Politiikka on ihmisten aikaansaannosta. Ihmisten, joilla on omat erityispiirteensä, kokemuksensa, turhamaisuutensa, heikkoutensa, vahvuutensa, toiveensa, unelmansa, vakaumuksensa, arvonsa ja mieltymyksensä. Ihmisten, jotka asiansa läpi viedäkseen joutuvat demokratiassa näkemään vaivaa saadakseen enemmistön taakseen.

Me pystymme tähän. Mistään muusta lauseestani en koko poliittisen urani aikana saanut niin korvilleni niin kuin tästä. Mikään ei polarisoinut yhtä voimakkaasti. Ja kuitenkin tuo lause oli omasta

mielestäni niin arkinen. Se ilmaisi asennetta, jota voi nimittää uskonnoksi kaitselmukseen, luottavaisuudeksi tai ihan vain päättäväisyydeksi, että ongelmat saadaan ratkaistua, vastoinkäymisistä selvittää, pohjamudista päästään taas ylös ja uutta saadaan aikaan. ”Me pysymme tähän, ja jos jotakin tulee vastaamme, meidän on päästävä siitä yli, siihen täytyy paneutua.” Niin lausuin kesän lehdistötilaisuudessa 31. elokuuta 2015. Niin minä olen politiikkaa tehnyt. Sillä tavalla minä elän. Ja sillä tavalla tämä kirjakin on syntynyt. Tällä asenteella, joka on myös kokemus siitä, että kaikki on mahdollista, koska onnistumiseen ei vaikuta ainoastaan politiikka, vaan jokainen ihminen voi antaa siihen oman panoksensa.

Angela Merkel

ja Beate Baumann
Berliinissä elokuussa 2024

ENSIMMÄINEN OSA

“En syntynyt kansleriksi”

17. heinäkuuta 1954 – 9. marraskuuta 1989

Onnellinen lapsuus

Quitzwow

Perjantaina 10. marraskuuta 1989 lähdin aamulla tavalliseen tapaan puoli seitsemän aikoihin asunnoltani Schönhauser Allee 104:stä Berliinin Prenzlauer Bergissä Schönhauser Alleen juna-asemalle mennäkseni töihin Adlershofin kaupunginosaan. Junassa oli täyttä ja ulkona vielä pimeä, kuten aina siihen aikaan. Tosiasiassa mikään ei kuitenkaan ollut kuin ennen. Edellisenä iltana Saksan sosialistisen yhtenäisyyspuolueen SED:n tiedottamisesta ja mediapolitiikasta vastaava sihteeri Günter Schabowski oli julistanut DDR:n televisiossa: ”Yksityisiä ulkomaanmatkoja on nyt mahdollista anoa osoittamatta edellytysten täyttymistä (matkan syytä ja sukulaisuussuhteita).” Kysyttäessä hän vahvisti päätöksen astuvan voimaan ”heti, välittömästi”. Käytännössä hän oli tuona torstaina, 9. marraskuuta 1989, julistanut Berliinin muurin päivien olevan luetut. Pian sen jälkeen paluuta ei enää ollut.

Illan tullen minäkin liityin ihmisvirtaan, joka liikkui Bornholmer Straßen rajanylityspaikan suuntaan ja sieltä Länsi-Berliiniin. Joka puolelta länsiberliiniläiset huutelivat asunnoistaan, että voisimme tulla heidän luokseen oluelle skoolaamaan tämän käsittämättömän tapauksen kunniaksi. Toiset tulivat riemuissaan itsekin kadulle. Ventovieraat halusivat toisiaan, ja minä olin kaiken keskellä. Seurasin itselleni tuntematonta pientä ihmisjoukkoa sillan jälkeen ensimmäistä sivukatua vasemmalle. Länsiberliiniläinen mies kutsui meidät asuntoonsa, ja menin sinne muiden mukana. Hän tarjosi meille oluet, ja pääsimme soittamaan puhelimella. En kuitenkaan onnistunut tavoittamaan Hampurissa asunutta tätiäni. Hyvästelimme puolisen tuntia

myöhemmin. Useimmat jatkoivat matkaa Länsi-Berliinin hienolle pääkadulle Kurfürstendammille. Minä sen sijaan käännyin ja menin yhdentoista maissa kotiin, sillä mietin, että aamulla piti herätä aikaisin, jotta ehtisin Adlershofiin. Aikomukseni oli työstää siellä esitelmää, joka minun oli määrä pitää muutaman päivän kuluttua Toruñissa Puolassa ja joka oli vielä kaikkea muuta kuin valmis. Yöllä nukuin tuskin silmäyhtäkään, olin aivan liian kuohuksissa kaikesta siitä, mitä olin muutamaa tuntia aiemmin saanut kokea.

Aamulla Adlershofiin menevässä junanvaunussani oli myös pieni joukko univormupukuisia sotilaita, Feliks Dzeržinski -vartiorykmentin rajasotilaita. He olivat selvästikin palaamassa yövuorosta rajalta takaisin kasarmeihinsa, jotka sijaitsivat tutkimuslaitokseni lähistöllä. Sotilaat juttelivat keskenään sen verran äänekkäästi, etten voinut olla kuulematta heidän puheitaan. ”Hitsi mikä yö”, yksi heistä virnuili. ”Mitähän seurauksia siitä tulee meidän upseereille?”

”Ne olivat ihan pihalla, ja niillä riittää vielä ihmettelemistä”, toinen sanoi.

”Niiltä meni nyt olemassaolon oikeutus. Niiden elämä ja urat – kaikki mennyttä!” kolmas sotilaista huudahti.

Jäimme pois Adlershofissa, ja jokainen meistä lähti omille teilleen: sotilaat kasarmeilleen, minä kirjoituspöytäni ääreen DDR:n tiedeakatemian fysikaalisen kemian keskuslaitokselle. Töiden tekemisestä ei silti tullut mitään. Kaikki jäi lojumaan, tietysti myös esitelmä, jonka takia olin palannut eilisiltana lännestä niin aikaisin. Enkä ollut ainoa, vaan niin kävi kaikille. Puhuimme puhumasta päästyämme. Aamupäivällä sisareni soitti minulle laitokselle. Hän työskenteli niihin aikoihin työterapeutina rakennustyöläisten poliklinikalla. Sovimme käyvämme alkuillasta Länsi-Berliinissä tapaamassa hänen vanhaa ystäväänsä, johon sisareni oli tutustunut tuttujen välityksellä pari vuotta aiemmin. Tuntui miltei käsittämättömältä, että saatoimme yhtäkkiä noin vain mennä häntä tapaamaan.

En saanut koko päivänä mielestäni rajasotilaiden sanoja, jotka olin kuullut aamulla lähijunassa. Mietin: Vihdoinkin! Vihdoinkin

näillä sotilailla ja heidän upseereillaan ei ole mitään valtaa minuun. Vihdoinkin heillä ei ole valtaa perheeseeni. 28 vuoden ajan Berliinin muuri oli erottanut paitsi minun sukuani toisistaan ja tuottanut vanhemmilleni suurta tuskaa, se oli myös hajottanut mieheni Joachim Sauerin perheen. Samoin oli käynyt lukemattomille muille niin idässä kuin lännessäkin. Vihdoinkin nämä sotilaat eivät voineet enää estää meitä liikkumasta vapaasti. Samalla kuitenkin huomasin, että yksi sotilaan lähijunassa lausumista sanoista oli jäänyt vaivaamaan mieltäni: olemassaolon oikeutus. Miten sen laita oli tämän yön jälkeen omassa elämässäni, perheeni, ystävieni ja työtovereideni elämässä? Mikä arvo kokemuksillamme, koulutuksellamme, osaamisellamme, saavutuksillamme ja henkilökohtaisilla päätöksillämme tulevaisuudessa olisi? Olin 35-vuotias. Vasta 35-vuotias? Vai jo 35-vuotias? Mikä jäisi entiselleen ja mikä ei?

Syntyin 17. heinäkuuta 1954 Hampurissa Herlind ja Horst Kasnerin esikoiseksi. Isäni oli syntynyt vuonna 1926 Berliinissä, jonne hänen Posenissa (nyk. Poznań) syntynyt isänsä Ludwig Kaźmierczak oli muuttanut 1920-luvun alussa. Isänisä oli ollut poliisi, kun taas isänäiti Margarete oli syntyjään berliiniläinen, ompelija ja kotirouva. Vuonna 1930 perhe oli saksalaistanut puolalaisen sukunimensä Kasneriksi, ja siitä lähtien isäni nimi oli Horst Kasner. Isoisäni Ludwig Kasner kuoli jo vuonna 1959, eikä minulla ole hänestä henkilökohtaisia muistoja.

Äitini Herlind oli syntynyt vuonna 1928 Danzigin Langfuhrissa (nyk. Wrzeszcz) ensimmäisenä opettajapariskunta Willi ja Gertrud Jentschin kahdesta tyttärestä. Itä-Preussin Elbingistä (nyk. Elbląg) kotoisin oleva Gertrud-mummo luopui työstään lapsen synnyttyä.

Äidinisä, isoisäni Willi, oli toiminut danzigilaisen (nyk. Gdańsk) reaalityön rehtorina ja luonnontieteellisten aineiden opettajana ja hankkinut perheelleen kohtalaisen elintason. Perhe eli, kuten nykyisin sanottaisiin, porvarillisen keskiluokkaista elämää. Vuonna 1936 heidän oli ollut tarkoitus muuttaa Danzigista Hampuriin, mistä isoisälle oli tarjottu lukion johtajan paikkaa. Kaikki oli jo valmiina, uusi asunto

vuokrattu ja muuttofirma tilattu, kun isoisä sairastui märkivään umpilisäke- ja sappirakkotulehdukseen. Hän menehtyi, koska pelastavaa penisilliiniä ei vielä ollut.

Nyt mummoni oli yksin kahden tyttärensä kanssa. He muuttivat silti Hampuriin suureen, valmiiksi vuokraamaansa asuntoon Isestrafelle. Heitä vaivasivat rahahuolet, joista heillä ei ollut aiemmin ollut tietoaakaan. Mummo sai tosin leskeneläkettä, mutta heidän koko siihenastinen elämänsä oli mennyttä. Pitkän aikaa mummo käytti vain mustia vaatteita ja murehti jatkuvasti tyttäriään. Jos lapset tulivat kotiin vähänkään myöhemmin kuin oli sovittu, hän oli pelosta suunniltaan ja meni parvekkeelle tähyilemään.

Kesällä 1943 Hampuri kärsi brittien ja amerikkalaisten ilmapommituksissa suuria vahinkoja, joista perheeni talo sai oman osansa. Mummoni tyttärineen lähti kaupungista. He muuttivat ensin Altmarkiin Neukirchenin kylään, jossa mummoni sisar asui perheineen, ja syksyllä 1943 hänen syntymäkaupunkiinsa Elbingiin Itä-Preussiin. Mutta jo muutamaa kuukautta myöhemmin, kesällä 1944, perhe palasi uudelleen Neukircheniin. Äitini lähetettiin sieltä vuonna 1944 nykyisessä Tšekin tasavallassa sijaitsevaan Písekiin, jonne berliiniläinen Westendin koulu oli siirretty. Sodan jälkeen hän palasi monien vaiheiden jälkeen äitinsä ja sisarensa luo Neukircheniin. Maaliskuun 1945 lopun jälkeen nämä eivät olleet saaneet äidistäni elonmerkkiäkään, ennen kuin hän saapui kylään lokakuussa 1945. Hän kertoi usein, kuinka kovasti oli tuolloin vasta 17-vuotiaana pelännyt joutuvansa matkallaan kohtaamiensa neuvostosotilaiden raiskaamaksi.

Isäni elämään sotakokemukset olivat vaikuttaneet vielä voimakkaammin. Isänsä, vaarini Ludwigin, kanssa hän kuunteli iltaisin usein peiton alla salassa BBC:n radiolähetyksiä seuratakseen tapahtumia rintamalla. Vaari oli ollut jo sodan aikana varma siitä, että Saksa häviäisi – ja että sen pitikin hävitä. Toukokuussa 1943 isäni kutsuttiin ilmatorjunta-apulaiseksi, ja kun hän elokuussa 1944 täytti kahdeksantoista, hänestä tuli sotilas ja keväällä 1945 hän hautautui pommi-

tuksissa kivimassojen alle. Sodan jälkeen hän vietti lyhyen aikaa Tanskassa brittien sotavankina. Hänen palatessaan vankeudesta elokuussa 1945 voittajavallat olivat jo jakaneet Saksan miehitysvyöhykkeisiin. Isäni meni ystävänsä luo Heidelbergiin ja suoritti siellä jälkeinpäin ylioppilaskokeen, jotta voisi – sotakokemuksiensa vuoksi, kuten hän myöhemmin kertoi – aloittaa teologian opinnot vuonna 1947.

Ajatus ei ollut lähtöisin hänen lapsuudenkodistaan. Hänen isänsä oli tosin kastettu katoliseksi ja hänen äitinsä evankelisen kirkon jäsen, mutta isovanhempani eivät olleet uskovaisia. Isä oli itse saanut katolisen kasteen, mutta vuonna 1940 hänet konfirmoitiin evankelisessa kirkossa. Sodan päätyttyä ja kansallissocialismin kauhujen jälkeen hän uskoi vakaasti, ettei uusi alku ollut mahdollinen ilman rauhan etiikkaa. Hänen mielestään sellainen versoi kristinuskosta. Niin hän päätti ryhtyä opiskelemaan teologiaa silloisilla lännen miehitysvyöhykkeillä. Hänen suunnitelmiinsa kuului alusta asti palata opintojensa jälkeen silloiselle Neuvostoliiton miehitysvyöhykkeelle, koska hän oli varma, että siellä tarvittiin hänenlaisiaan ihmisiä. Uskoakseni sitä voi sanoa kutsumukseksi.

Isä jatkoi vuodesta 1949 opintojaan Bethelin kirkollisessa korkeakoulussa ja saattoi ne päätökseen vuonna 1954 apupappina Hampurissa. Vuonna 1950 hän tutustui äitiini Evankelisen opiskelijaseurakunnan järjestämässä tilaisuudessa, jossa kumpikin oli luottamusopiskelijoita eli toisten opiskelijoiden valitsemia keskustelukumppaneita. Äiti opiskeli Hampurissa englantia ja latinaa ja aikoi työskennellä myöhemmin lukion opettajana. Hänen ystävänsä opiskelijayhteisössä käyttivät hänestä leikillään lempinimeä ”Mercedes”, koska hän – kuten äitinsäkin aina – haaveili jo silloin omistavansa oman auton ja vieläpä mahdollisimman ison ja nopean.

Vanhempani menivät naimisiin 6. elokuuta 1952. Avioliitto tiesi äidilleni sitä, että hän seuraisi miestään, kun tämä ryhtyisi toteuttamaan suunnitelmaansa palata Berliinin-Brandenburgin kirkkoon kolme vuotta aiemmin perustetussa DDR:ssä. Päätös oli äidille

kaikkea muuta kuin helppo. Hän teki sen kuitenkin rakkaudesta, ja sillä oli hänelle vakavat seuraukset.

Vuonna 1954 hetki oli koittanut. Monet meistä, elleivät peräti useimmat, yhdistävät tuon vuoden Bernin ihmeeseen, kun Länsi-Saksan joukkue voitti ensimmäistä kertaa jalkapallon maailmanmestaruuden. Meidän perheessämme se oli kuitenkin vuosi, jolloin vanhempani muuttivat Länsi-Saksasta DDR:ään, Hampurista Quitzowiin, joka on Brandenburgin Prignitzissä vajaat 150 kilometriä Berliinistä luoteeseen sijaitseva pikkukylä. Siellä isä astui ensimmäiseen papinvirkaansa seurakuntapastorina. Hän matkusti edeltä, ja äiti seurasi pian perässä kantaen minua mukanaan pienessä vauvojen kantokopassa. Olin kuuden viikon ikäinen. Oli kulunut hädin tuskin vuosi siitä, kun neuvostopanssarit olivat 17. kesäkuuta 1953 raa’asti kukistaneet DDR:ssä puhjenneen kansannousun lakkoineen ja poliittisine mielenosoituksineen. Ja vain muutamaa vuotta myöhemmin rakennettiin muuri, mikä niin ikään oli kova isku miljoonille saksalaisille, kuten myös meidän perheellemme. Ensi alkuun vanhempani kuitenkin keskittyivät sopeutumaan kanssani uuteen ympäristöön.

Meillä oli kotiapulainen. Hänen nimensä oli rouva Spieß, ja hän oli saapunut isäni edeltäjän mukana Itä-Preussista Quitzowiin. Edeltäjän jäätyä eläkkeelle hän jatkoi työtään vanhempieni luona ja opetti heille kaiken, mitä maalaiselämästä täytyi tietää. Isän piti lypsää vuohia, ja äiti opetteli nokkosten keittämistä ja kaikenlaista muuta, mistä hän ei kaupunkilaislapsena ymmärtänyt tuon taivaallista. Perheessämme kerrottiin usein tarinaa siitä, että äiti oli tuonut avioituessaan mukanaan valkoisen maton ja pitänyt Quitzowissakin ensi alkuun kiinni hampurilaisesta tavasta, ettei vieraiden – ei edes kylän isäntien – tarvinnut riisua kenkiään, kun he saapuivat isäni juttusille. Maanviljelijöitä kävi kaiken aikaa purkamassa sydäntään, koska maassa oli juuri aloitettu pakkokollektivoinnit, joiden vuoksi monet heistä muuttivat myöhemmin länteen. Aina kun maanviljelijät aikoivat taloon tulles-

saan riisua kenkensä, koska tiesivät, millaiset jäljet niistä jäisi valkoiseen mattoon, äiti sanoi: ”Antakaa vain kenkien olla.” Niin he sitten tallustivat työssä likaantuneilla kengillään valkoisella matolla. Jossain kohtaa äiti viimein luopui hampurilaisesta tavastaan ja antoi vieraiden riisua kenkensä. Hän oli kotiutunut Quitzowiin.

Minulla itselläni ei ole varsinaisesti omia muistoja paikkakunnalta, ja tiedän kaiken vain perheessä kulkeneista kertomuksista. Toisin on sitten Templinin laita. Vanhempani muuttivat tähän Brandenburgin Uckermarkissa, noin 80 kilometriä Berliinistä pohjoiseen sijaitsevaan pikkukaupunkiin vuonna 1957 minun ja samana vuonna syntyneen veljeni Marcuksen kanssa. Berliinin-Brandenburgin kirkko oli nimittänyt isäni Templinissä toimineen kirkollisen palvelun seminaarin, myöhemmän pastoraaliopiston johtajaksi. Näin hän ei ollut enää tavallinen seurakuntapappi. Muutto tarjosi myös äidilleni uusia mahdollisuuksia.

Der Waldhof

Vuonna 1964 syntyi sisareni Irene. Siitä lähtien kun hän oli noin kuuden ikäinen, meillä oli yhteinen lempipaikka kotitalomme kattolyhdyn ikkunapellillä. Minua ketterämpänä Irene oli huomannut, että ikkunasta pääsi kätevästi kapuamaan ulos ja asettumaan mukavasti ikkunapellille. Sieltä me katselimme mäntyjä ylhäältä päin ja seurasimme, kuinka niiden latvukset huokuivat hiljaa tuulessa. Puiden välistä näimme tien laskeutuvan loivasti niitylle, jonka poikki kulki Templinjärven ja Röddelinjärven välille rakennettu kanava. Kesäisin suunnittelimme katolla, mitä tekisimme. Menisimmekö niityn lähteelle? Vaiko polkupyörällä Röddelinjärvelle uimaan? Tai poimimaan mustikoita Templiniä ympäröiviin metsiin? Tuntui kuin mahdollisuuksia olisi ollut rajattomasti. Kymmenen vuoden ikäerosta huolimatta tulimme erinomaisesti juttuun.

Kattolyhdyn ikkuna kuului minun huoneeseeni ullakkokerroksessa. Perheen varsinaiset asuintilat olivat kerrosta alempana. Asuintalomme sijaitsi niin sanotun Waldhofin mailla kaupungin laitamilla. Alue oli syntynyt Stephanus-säätiön kehitysvammaisille lapsille ja aikuisille tarkoitetun laitoksen ympärille. Laitos toimi samalla periaatteella kuin Bodelschwingin säätiö Bethelissä. Asukkaiden hoidon ja hoivan lisäksi siellä painotettiin aktiivisen ja mielekkään työn terapeuttista vaikutusta. Laitoksen oli tarkoitus olla mahdollisimman omavarainen ja taloudellisesti kannattava. Siksi Waldhofissa toimi keittiön ja maatilän lisäksi myös puutarha, pesula, sepän paja, puusepänverstaas, suutarinverstaas ja ompelimo. Lapsena saimme kulkea joka puolella ja jutella eri alojen käsityöläisten ja kehitysvammaisten asukkaiden kanssa.

Isän johtamaan pastoraaliopistoon kuului ensinnäkin rakennus, jossa oli huoneita kurssilaisten yöpymistä varten sekä muutamia asuntoja, kuten perheemme työsuhdeasunto, jossa oli kaikkiaan seitsemän huonetta. Viisi niistä oli toisessa kerroksessa, ja minun huoneeni ja isän työhuone ullakkokerroksessa. Lisäksi oli niin sanottu koulu, jossa järjestettiin isän johtamat tilaisuudet ja kurssit.

Myös äidille tarjoutui Waldhofissa uusia tehtäviä, joista yksi oli kirkon hallintovirkailijoiden kouluttaminen. Pastoraaliopistossa hän opetti saksaa ja matematiikkaa, ja lisäksi hän opetti kreikkaa ja latinaa Berliinin Sprachenkonviktin nimellä tunnetun evankelisen kirkon teologisen oppilaitoksen tuleville opiskelijoille valmistaakseen heitä opintoihinsa. Vuosien mittaan pastoraaliopiston toiminta keskittyi kuitenkin yhä voimakkaammin pappien jatkokoulutukseen, mikä puolestaan kavensi äidin työtehtäviä. Jonkin aikaa hän työskentelikin isän sihteerinä. Papin vaimona hän ei saanut opettaa julkisissa kouluissa, sillä aina kun DDR:ssä oli kyse koulutuksesta, kirkolliset vaikutteet eivät tulleet kysymykseenkään. DDR määrittä itsensä ateistiseksi valtioksi.

Äidin ja isän välillä vallitsi arjessa pohjimmiltaan hyvin perinteinen työnjako, vaikka äitini mielellään vähintäänkin kuvitteli, miten asioi-

den laita olisi ollut, jos hän olisi opettanut koulussa. Tuohon aikaan ajattelin, että se olisi onnistunut vain, jos hän olisi ottanut harteilleen kaksinkertaisen työtaakan, koska hän olisi siinä tapauksessa joutunut huolehtimaan sekä opetuksesta että taloudenpidosta. Lapsena en nähnyt siitä olevan itselleni mitään etua. Koska äiti ei ollut virallisesti työssäkäyvä, niin kuin DDR:ssä oli tapana sanoa, eli ei käynyt ansiotyössä, ei sisaruksillani ja minulla liioin ollut oikeutta päivähoitoon eikä kouluruokailuun. Siitä minä taas en pitänyt ollenkaan. Viimeisenä kouluvuonna pääsin lopulta sitkeän taistelun tuloksena kuitenkin osallistumaan kouluruokailuun. Ei minua niinkään houkutellettu kouluruoan laatu, mutta tunsin viehätystä siihen, mikä minulta oli pitkään kielletty. Oli miten oli, äiti joutui kuitenkin vuosien ajan laittamaan perheelleen joka päivä lounasta, minkä lisäksi tulivat tietysti muutkin ateriat – niihin tarvittavia ostoksia unohtamatta.

Waldhofista oli kolmen kilometrin matka kaupunkiin ostoksille. Koska me lapset olimme vielä liian pieniä auttaaksemme, täytyi äidin kuljettaa kaikki elintarvikkeet yksin kotiin polkupyörällä. Se oli hänelle hyvin rasittavaa. Kun hän myöhemmin oli saanut ajokortin, hänen äitinsä, Hampurissa asunut mummoni, lahjoitti hänelle Trabantin. Lahjoitus tehtiin GENEXin eli Geschenkdienst- und Kleintransporte GmbH:n välityksellä. Palvelun kautta länsisaksalaisilla oli mahdollisuus antaa DDR:n kansalaisille suuria lahjoituksia, jotka maksettiin D-markoilla. Vaikka auto olikin numeroa pienempi kuin se malli, jonka vuoksi äitiä oli opiskeluaikoinaan kutsuttu ”Mercedesiksi”, mahdollisuus ajaa omaa autoa merkitsi hänelle vapautumista. Nyt hän pääsi liikkumaan. Sitä hän myös hyödynsi käymällä Berliinin Sprachenkonviktissa pitämässä englannintunteja, mikä vuorostaan synnytti kitkaa hänen ja isän välille, sillä isä ei mielellään laittanut itse ruokaa. Äiti ei kuitenkaan antanut sen estää itseään kulkemasta omaa tietään.

www.tammi.fi

99.1

ISBN 978-952-04-5690-0